

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ШУЛЬГА СВІТЛАНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 81–115=161.2=111] 81'37' 367.4

**СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРЕМІЙ
УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: ЗІСТАВНО-
ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

10.02.17 – порівняльно-історичне
і типологічне мовознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі загального та германського мовознавства факультету філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, доцент
Кононенко Ірина Віталіївна
Варшавський університет (Польща),
доцент кафедри україністики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Терехова Світлана Іванівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри російської мови і літератури;

кандидат філологічних наук
Петров Олександр Олександрович,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
доцент кафедри германської і слов'янської
філології та зарубіжної літератури.

Захист відбудеться **14 червня 2019 року о 10:00** на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.136.02 у Міжнародному гуманітарному університеті (65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 33, ауд. 107).

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Міжнародного гуманітарного університету (65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 33) та на офіційному сайті Міжнародного гуманітарного університету (<http://mgu.edu.ua/nauka/dysertatsiini-rady/fylolohiia/dysertatsii-ta-avtoreferaty>).

Автореферат розіслано 13 травня 2019 року.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради

Н. П. Михайлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Реферовану дисертацію присвячено вивченню українських та англійських паремійних одиниць з урахуванням зіставно-типологічних особливостей. Міжмовне зіставлення їхньої семантико-синтаксичної та структурної специфіки дає змогу з'ясувати типові процеси та закономірності досліджуваних мов, а також систематизувати своєрідні ознаки кожної з них.

Звернення до проблем пареміології зумовлене тим, що паремійний корпус – це всеосяжна галузь людського знання, і його значущість важко переоцінити. Паремійний корпус будь-якої з мов, з одного боку, найяскравіше репрезентує національний спосіб світосприйняття, а з другого – функціонує у текстах не лише художнього, але й розмовного, наукового та інших дискурсів. Частина паремій відображає загальнолюдські цінності. Їх можна розглядати як мовні універсалії. Сама паремія в дисертації трактується як завершена предикативна структура, що слугує для позначення будь-якої ситуації, характерної для кожної людини й соціуму загалом.

Серед лінгвістичних спостережень відсутні моно- та полілінгвальні ґрунтовні праці, спеціальним предметом яких є структурно-синтаксичні й семантичні особливості паремій. Пропонована робота розширяє ракурс сучасних компаративних досліджень українського й англійського мовознавства, а також відкриває нові перспективи у вивченні семантико-синтаксичної структури паремій зіставлюваних мов.

Стан сучасної пареміології залишається недостатньо розробленим, містить чимало дискусійних питань. На поточний час не існує єдиного визначення паремії. Більшість дослідників до паремійної одиниці зараховують прислів'я та приказки, а також інші видові поняття, такі як: побажання, каламбур, велеризм, загадка, вислови-кліше, забобони, повір'я тощо (О. В. Дуденко, В. Мідер, Н. Норік та ін.). В англійськомовних словниках радше вживається термін прислів'я (proverb), зокрема, Оксфордський словник у переліку синонімів до цього поняття називає такі: приказка, афоризм, апофегма, аксіома, паремія, сентенція, кліше тощо (saying, aphorism, apophthegm, axiom, paroemia, sentential, cliché, etc). Головним аргументом ототожнення цих термінів є їхня інтенціональність та збереження людського досвіду, накопиченого з плином часу.

Значних результатів досягнуто у вивченні різноаспектності паремійного фонду слов'янських та германських мов. Відтак, до вивчення культурологічного та лінгвокультурологічного аспектів зверталися М. Ф. Алефіренко, Д. О. Добровольський, О. П. Левченко, К. І. Мізін, В. М. Телія та ін.; до прагматичного – В. В. Калько, М. Кузі, В. Мідер, В. М. Мокієнко, В. Д. Ужченко, М. М. Пазяк, Б. Холбек та ін.; до граматичної та синтаксичної структури паремій – В. Н. Архангельський, В. В. Гвоздєв, А. Дандис, М. Конін, І. В. Кононенко, О. М. Образцова, М. М. Паук, Г. Л. Пермяков та ін.; до семантичного – В. П. Анікін, М. Дебак, А. Крікманн, Т. М. Ніколаєва, Н. Норік та ін.; до номінативного та комунікативного – Х. Вальтер, І. Я. Глуховцева, О. В. Дуденко,

Т. А. Космеда, В. Г. Костомаров, Т. Ф. Осіпова та ін.; до метафоричності паремії – Д. Лакофф, М. Джонсон, М. Тернер та ін.; до концептуальної основи паремійного фонду – І. О. Голубовська, І. В. Давиденко, В. І. Кононенко, З. Г. Коцюба, Ф. О. Нікітіна, Л. О. Ставицька та ін.

У мовознавстві виокремлено різні підходи та погляди щодо вивчення паремійних одиниць на матеріалі української та англійської мов не лише з огляду на зіставний аналіз цих одиниць. Паремії ставали об'єктом дослідження фольклору (В. В. Жайворонок, Л. Д. Іваненко, А. М. Залізняк та ін.); фразеології як її основної одиниці (А. М. Баранов, В. Т. Бондаренко, А. В. Кунін, П. А. Лекант, О. А. Майборода, С. І. Терехова, М. М. Шанський та ін.); лінгвокультурології (Б. М. Ажнюк, Ж. В. Колоїз, О. О. Петров, О. О. Селіванова, та ін.); когнітивної лінгвістики (Н. Ковальська, О. О. Мельникова, С. В. Шепітько та ін.).

Водночас існує низка праць, у яких паремії були об'єктом зіставно-типологічного дослідження. Зокрема І. О. Голубовська досліджує етнічні особливості мовних картин світу (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов); репрезентацію різноманітних концептів вивчали І. В. Давиденко (на матеріалі англійської та української мов), Е. В. Іванова (на матеріалі англійської та російської мов), Г. П. Їжакевич (на матеріалі російської та української мов), З. Г. Коцюба (на матеріалі мов європейського ареалу), Ю. Лебеденко (на матеріалі української, російської та польської мов); В. Л. Пирогов розглянув логіко-семіотичний аспект (на матеріалі японської, англійської, української та російської мов); до фразеологічної універсальності та унікальності зверталася І. О. Наумова (на матеріалі російської та англійської мов); лінгвокогнітивна природа паремії (на матеріалі англійської та іспанської мов) привернула увагу А. І. Морено; С. І. Терехова типологізувала паремії разом з іншими фразеологічними одиницями (на матеріалі української, російської та англійської мов) та ін.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано в межах реалізації наукової теми «Лінгвістика тексту» (Номер державної реєстрації: 0115U006807; від 01. 12. 2015) та погоджено з профілем наукових планів кафедри загального та германського мовознавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 11 від 27 листопада 2012 р.).

Мета дисертаційної роботи – виявлення спільних та відмінних семантико-синтаксичних особливостей паремій української й англійської мов, з'ясування закономірностей їхнього функціонування у паремійних фондах, що зіставляються.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких конкретних **завдань**:

- розглянути загальні закономірності формування і розвитку поняття “паремія” у вітчизняному та зарубіжному загальному і зіставному мовознавстві;
- виокремити спільні та відмінні риси щодо лінгвістичного статусу паремій з позиції семантико-синтаксичної структури речення;

- виявити конгруентні та неконгруентні форми співвіднесеності у межах паремійної еквівалентності й безеквівалентності;
- описати інтерпретування паремій опозиційної семантики в українській та англійській мовах;
- визначити диференційно-функціональні та типологічні особливості паремій компаративної семантики кожної з мов дослідження;
- зіставити та структурувати набір спільних та відмінних характеристик англійських і українських паремій в аспекті зіставної лінгвокультурології.

Предмет дослідження – семантико-синтаксичні особливості українських і англійських паремій (британського варіанту англійської мови).

Об'єкт дослідження – паремійні одиниці українського й англійського лінгвістичних мовних корпусів на сучасному етапі розвитку. Аналіз семантико-синтаксичної структури здійснюється на матеріалі паремій у формі елементарного та семантично неелементарного речень.

Матеріал дослідження складають паремії, дібрані методом суцільної фіксації (1853 паремій української мови і 1347 – англійської). Джерелом емпіричного матеріалу слугували лексикографічні джерела (7 позицій українською мовою, 9 – англійською), інтернет-ресурси та паремійні бази даних. Дослідження еквівалентності англійських паремій з українськими здійснено, передусім, на матеріалі англо-українського фразеологічного словника за редакцією К. Т. Баранцева (2005) та словника прислів'їв Г. Бігуна (2003).

Методи дослідження. Специфіка, характер об'єкта дослідження та окреслені в роботі завдання зумовили необхідність комплексного використання різних **загальнонаукових** та **спеціальних** лінгвістичних методів: *індуктивний метод* сприяв систематизації та опису матеріалу дослідження; *дедуктивний метод* забезпечив аналіз порівняння, виявлення спільних та відмінних рис у зіставляваних паремійних структурах; *deskриптивний метод* з властивими йому прийомами міжривневої і внутрішньої інтерпретації мовних одиниць застосовано для встановлення зв'язків досліджуваних паремій з позамовними явищами; *зіставно-типологічний метод* дав змогу виявити ізоморфні та аломорфні риси паремійних одиниць, що зіставляються; *статистичні методи кількісного аналізу* фіксацій сприяли підтвердженню валідності отриманих результатів у ході зіставлення, а *математичні лінгвістичні методи* – підтвердженню однорідності та репрезентативності вибірки на матеріалі української та англійської мов. За допомогою *методу суцільної фіксації* було укладено дослідницьку базу дослідження. *Синтаксичний аналіз* уможливив деталізацію будови зіставляваних одиниць.

Для двобічного порівняльного аналізу семантико-синтаксичних особливостей паремійних одиниць обох мов змодельовано третій член порівняння. Український паремійний фонд прийнято за *primum comparationis*, англійський паремійний корпус – *secundum comparationis*. Основа порівняння, *tertium comparationis*, ґрунтується на таких параметрах зіставлення: семантико-синтаксичний тип, суб'єктність, предикативність, валентна рамка предиката,

опозиційна й компаративна семантики досліджуваних одиниць, а також особливості вербалізації людини та навколишньої дійсності через призму обох паремійних фондів.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у тому, що в ній *вперше здійснено* зіставне дослідження семантико-синтаксичних особливостей паремійних одиниць на матеріалі англійської й української мов; *розглянуто* етапи формування пареміології у мовах, що порівнюються; комплексно *описано* й *зіставлено* семантико-структурні чинники досліджуваних паремійних одиниць; *класифіковано* реалізації суб'єкта у межах паремійної структури обох мов; *удосконалено* положення стосовно моно- та поліпредикативності паремійної структури. *Подальший розвиток отримало* вивчення еквівалентності й безеквівалентності паремійних одиниць української та англійської мов; *визначено* функціонування опозиційної та компаративної семантики паремійних одиниць; *аргументовано* специфіку лінгвокультурних відношень у межах паремійного корпусу зіставляваних мов.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання у подальших зіставно-типологічних розвідках. Вони можуть бути інтерпретовані як внесок у розвиток зіставного та загального мовознавства, зіставної фразеології, зіставної лексикографії, у загальну теорію пареміології, оскільки наукова розвідка спрямована на виявлення ізоморфних та аломорфних рис відповідно до організації семантико-синтаксичної структури паремій обох мов. Зроблені напрацювання висвітлюють специфіку функціонування паремійних одиниць української та англійської мов, відкриваючи нові перспективи для зіставного дослідження обох паремійних фондів. Вони є суттєвим внеском у визначення структурних та функційних особливостей паремійних одиниць кожної з досліджуваних мов.

Практична цінність сформульованих у дисертації положень і висновків визначається можливістю їх застосування у викладанні нормативних курсів з основ зіставного мовознавства (розділи “Лексико-семантичні системи мов”, “Фразеологія”, “Зіставний синтаксис”); зіставної типології української та англійської мов (розділ “Лексика і фразеологія”); вступу до мовознавства (розділи “Лексика і фразеологія”, “Фразеологія”, “Грамматика”); загального мовознавства (розділи “Етнолінгвістика”, “Компаративістика”, “Проміжні рівні мови”); у спецкурсах з етнолінгвістики та лінгвокраїнознавства, лінгвістичного аналізу тексту; при написанні відповідних підручників і посібників з типології мов, зіставно-типологічної граматики та фразеології, лексикології, зіставної лексикології; у лексикографічній практиці при укладанні двомовних та багатомовних словників; у науково-дослідній роботі аспірантів і студентів.

Апробацію результатів дослідження здійснено на 7-ми міжнародних науково-практичних конференціях: X Міжнародна наукова конференція «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 04 лютого 2011); XIII Міжнародна наукова конференція «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 07 лютого 2014); Міжнародна наукова конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури» (Одеса, 19–20 серпня 2016); IV Міжнародна наукова конференція «Сучасні

дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації» (Івано-Франківськ, 18–19 лютого 2017); Міжнародна науково-практична конференція професорсько-викладацького колективу факультету філології Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка за результатами науково-дослідної роботи 2017 р. «Актуальні питання філології, лінгвістики та журналістики» (Тирасполь, 15 травня 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Особливості навчання іноземної мови полімовної особистості в умовах сучасної компетентнісної парадигми» (Тирасполь, 15 травня 2018); XIII Міжнародна наукова конференція «Семантика мови і тексту» (Івано-Франківськ, 28–29 лютого 2018), а також на щорічних науково-звітних конференціях та наукових семінарах кафедри загального і германського мовознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, 2012 – 2019 рр.).

Загальну концепцію та результати дослідження розглянуто на засіданні кафедри загального та германського мовознавства факультету філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 6 від 17 грудня 2018 р.). Дисертацію обговорено на розширеному засіданні кафедри іноземних мов професійного спілкування, кафедри германських та східних мов, кафедри перекладу та мовознавства факультету лінгвістики та перекладу Міжнародного гуманітарного університету (протокол засідання № 6 від 25 січня 2019 р.).

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих праць автора, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних теоретичних джерел (376 позицій, з яких 66 – іноземними мовами), лексикографічних джерел (12 позицій), джерел ілюстративного матеріалу (17 позицій) та трьох додатків обсягом 52 сторінки (алфавітний список паремій англійсько-української еквівалентності, 1 таблиця, список публікацій та апробацій за темою дисертації). Для ілюстрації положень роботи в тексті наведено 10 таблиць і 3 рисунки. Загальний обсяг дисертації становить 276 сторінок, обсяг основного тексту – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, сформульовано мету й завдання, представлено предмет, об'єкт і методологічний інструментарій дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне і практичне значення, окреслено структуру роботи, подано відомості про апробацію результатів наукового пошуку.

У **першому розділі** «Теоретичні та методологічні засади дослідження українського та англійського паремійних корпусів» описано сучасний стан ідентифікації паремії як базового об'єкта пареміології, окреслено набір функційних та семантичних характеристик паремійної одиниці, розглянуто низку класифікаційних підходів до паремійного фонду української та

англійської мов, запропоновано класифікацію з огляду на семантико-синтаксичну структуру паремій, з'ясовано методологічні засади зіставного дослідження.

Питання щодо виокремлення пареміології в окрему дисципліну пов'язані з можливістю репрезентувати компонент *етно-*, відображати орієнтири та поведінку особистості, зберігати та передавати нащадкам ментальні, суспільно-моральні, культурно-історичні, психологічні та інші чинники (К. Т. Баранцев, Г. Бігун, О. В. Дуденко, Ж. В. Колоїз, З. Г. Коцюба, Н. М. Малюга, М. М. Паук, В. Мідер, Н. Норрік та ін.).

У роботі паремійну одиницю визначено як стійку, семантико-синтаксично та комунікативно завершену структуру з релевантними ознаками, для якої властиві: а) відтворюваність та повчальність змісту; б) наявність граматично та інтонаційно оформленого судження; в) лаконічність висловлення; г) наявність конотативного компонента, що містить смислову та оцінну інформацію; ґ) експресивність (О. В. Дуденко, І. О. Голубовська, Ж. В. Колоїз, З. Г. Коцюба, О. В. Кунін, В. І. Кононенко, В. Н. Телія, А. Крікман, М. Кузі, Н. Норрік та ін.).

Логіко-семантичний підхід до вивчення паремійної структури дає змогу простежити фігурування кількох елементарних ситуацій у межах специфічних семантичних відношень між її учасниками. Окреслено: а) причиново-наслідкові відношення: укр. *Будеш трудиться – будеш кормиться* // англ. *As you make your bed, so must you lie on it*; б) умовно-наслідкові відношення: укр. *Коли б кізка не скакала, то і ніжки не зламала б* // англ. *If the sky falls, we shall catch larks*; в) часові відношення: укр. *Не кидай старих чобіт, поки нових не купиш* // англ. *We never know the value of water till the well is dry*; ґ) відношення з семантикою наслідкового паралелізму явищ, стану, дій: укр. *З миру по нитці – голому сорочка* // англ. *Follow the river and you'll get to the sea*. В українській мові на відміну від англійської зафіксовано допустові відношення: укр. *Гість хоч не довго буває, та все примічає; Хоч борщ без сала, аби душа пристала*.

Семантико-синтаксичне функціонування паремійних одиниць української та англійської мов класифіковано в межах елементарного / неелементарного речення, ускладненого / неускладненого факультативною частиною, що мотивувало виокремлення двох базових структурних типів щодо семантико-синтаксичної природи паремій мов, що зіставляються: 1) структурна модель паремії елементарної семантики, у межах якої реалізується правобічна та лівобічна валентна рамка основного предиката – $S \leftarrow P_1 \rightarrow Act_2 + Act_3 + Act_4$: укр. *На злодієві шапка горить* \leftarrow *шапка горить* ($S \leftarrow P_1$); *горить на злодієві* ($P_1 \rightarrow Act_2$) // англ. *Between two stools one goes to the ground* \rightarrow *one goes* ($S \leftarrow P_1$); *goes to the ground* ($P_1 \rightarrow Act_2$); *goes between two stools* ($P_1 \rightarrow + Act_3$); 2) структурна модель паремії неелементарної семантики, у межах якої розгортаються ситуації потенційної (вторинної, додаткової) предикації. Зредукована предикація спостерігається стосовно будь-якого компонента паремії – $S \{S + P_{pot}\} + P_1 + Act_2 \{Act_2 + P_{pot}\} + Act_3 \{Act_3 + P_{pot}\} + Act_4 \{Act_4 + P_{pot}\}$: укр. *Добра справа не потребує суду* \leftarrow *справа не потребує* ($S + P_1$); *не потребує суду* ($P_1 + Act_2$); *справа є добра* ($S \{S + P_{pot}\}$) // англ. *The willing horse*

never needs the spur ← *the willing horse needs* (S + P₁); *needs the spur* (P₁ + Act₂); *never needs* (P₁ + Act₃); *the horse is willing* (S {S + P_{pot}})¹.

Запропоновано комплексну методику аналізу паремійних одиниць української та англійської мов в зіставному аспекті, що охоплює поетапний опис алгоритму дослідження. Диференційовано два етапи:

а) на **першому** етапі з лексикографічних джерел шляхом суцільної фіксації було відібрано фактологічну базу. Окреслено термінологічний апарат зіставного дослідження, згідно з яким під *паремією* у дисертації розуміємо прислів'я, що характеризуються структурною, змістовою й комунікативною завершеністю, що можуть вживатися самостійно й контекстуально відповідно до мовленнєвої ситуації;

б) на **другому** етапі, за допомогою аналізу структурних особливостей паремійних одиниць, визначено особливості їхньої предикативності, лексичного наповнення, а також семантико-синтаксичної співвіднесеності у межах українського та англійського паремійних фондів.

У **другому** розділі «**Семантико-синтаксичний вимір українських та англійських паремій в зіставному аспекті**» запропоновано комплексний зіставний аналіз специфіки організації семантико-синтаксичної структури паремій обох мов, що досліджуються, проведено класифікацію паремійних одиниць щодо суб'єкта та предиката висловлення, виявлено міжмовні семантико-синтаксичні співвіднесеності одиниць, що зіставляються.

Семантико-синтаксичне наповнення досліджуваних одиниць охарактеризовано структурою елементарного речення з перманентним предикативним ядром «суб'єкт + предикат» та її базовими компонентами, а саме: а) *суб'єкт паремії* – репрезентант лівобічної валентності первинного та вторинного предикатів; б) *первинний предикат* – предикат елементарного рівня паремії; в) *вторинний предикат* – зредукований предикат неелементарної паремійної структури; г) *актанти ситуації* – репрезентанти правобічної валентності первинного та вторинного предикатів; д) *ускладнювальні компоненти* – структурні складники, які реалізуються поза межами валентної рамки основного предиката.

У межах вербалізації суб'єкта паремії диференційовано два його типи, а саме: а) суб'єкт прямого значення: укр. *Добрий чоловік надійніший від кам'яного мосту* // англ. *Young trooper should have an old horse*; б) персоніфікований суб'єкт метафорично-переносного значення: укр. *Коцюба кудкудакала, помело яйце знесло* // англ. *A hungry belly has no ears*.

Для обох порівнюваних мов характерними залишаються паремійні конструкції з редукованим чи узагальненим суб'єктом із семантикою поради, настанови, заборони, опису життєвої ситуації, рекомендації, побажання, які, у свою чергу, відтворюють діяльність людини та взаємовідносини між людьми, рух, переміщення, стан, ставлення людини до навколишньої дійсності та ін.: укр. *Голкою криниці не викопаєш; Не питай старого, а питай бувалого; Не*

¹ S – суб'єкт паремії; P₁ – основний первинний предикат паремії; Act₂ + Act₃ + Act₄ – актанти, поширювачі семантико-синтаксичної структури паремії; P_{pot} – потенційна предикація.

криви писка біля чужої миски; Від дешевої рибки не побіжиш стрибки // англ. Advice none to marry or go to war; Make hay while the sun shines; Keep your mouth shut and your ears open; Give a lark to catch a kite.

У річищі предикатоцентричної теорії обґрунтовано кількісний набір валентної рамки функціонування предиката у межах семантико-синтаксичної структури паремії обох зіставляваних мов. Таким чином, простежено, що для української мови продуктивним є дво-, три-, чотиривалентний паремійний предикат: укр. *І до ліків хвороба звекає → хвороба звекає, звекає до ліків; І собака взимку про хату думає → собака думає, думає про хату, думає взимку; Лютий ведмедю в барлозі бік пригриває → лютий пригриває, пригриває бік, пригриває ведмедю, пригриває в барлозі*, а для англійської мови – дво- та тривалентний паремійний предикат: англ. *Charity begins at home → charity begins, begins at home; Despair gives courage to a coward → despair gives, gives courage, gives to a coward.*

Спільні та відмінні характеристики семантико-синтаксичної структури паремії зображено у Таблиці 1, с. 9.

Таблиця 1

Семантико-синтаксична структура паремій: зіставний аспект

№ п/п	Основа зіставлення	Українська паремія	Англійська паремія
1	2	3	4
1.	Валентна рамка основної предикації:		
	а) двовалентний предикат	+	+
	б) тривалентний предикат	+	+
	в) чотиривалентний предикат	+	–
2.	Реалізація суб'єкта прямого значення	+	+
3.	Реалізація персоніфікованого суб'єкта	+	+
4.	Редукція суб'єктного актанта основної предикації	+	+ / –
5.	Семантична неелементарність паремійної структури	+	+

Предикатоцентризм відкрив перспективи для дослідження моно- та поліпредикативності паремійної організації української та англійської мов, що сприяло виокремленню паремій зі структурою стягненої, подвійної, згорнутої, потенційної, додаткової, імпліцитної предикації.

У межах зіставлення семантико-синтаксичної співвіднесеності виокремлено абсолютні, часткові й умовні еквіваленти серед паремійних одиниць української та англійської мов. Абсолютні еквіваленти (245 / 22,3 % паремійних одиниць) вирізняються структурною, лексичною, стилістичною й семантичною тотожністю: укр. *Нікчемна та пташка, яка власне кубельце нівечить* = англ. *It is a foolish bird that soils its own nest.*

У часткових паремійних відповідниках (542 / 49,5 % паремійних одиниць) простежено відповідність у значенні й лише частковий збіг у структурі, лексиці, образності й стилі: укр. *У чужий монастир зі своїм уставом не ходять*

¹⁸ англ. *In the country of one-eyed be one-eyed* – розуміється спільне значення щодо потреби дотримання встановлених правил, традицій чи звичаїв.

Умовні паремійні еквіваленти (310 / 28,2 % паремійних одиниць) охоплюють структури, які не представлені в іншій мові. Така еквівалентність збігається лише за змістом вираження й реалізується не паремійними відповідниками, а за допомогою тлумачення їхнього значення (подекуди прямим дослівним перекладом): укр. *Хто сміється, тому не минеться* (*People who are too sharp cut their own fingers*); англ. *Morning sun never lasts a day* (*На цьому світі нічого немає вічного*). Умовну еквівалентність репрезентовано пареміями з власними та географічними назвами, застарілими та етнографічними, часом діалектними найменуваннями, предметами побуту, продуктами харчування тощо: укр. *Без верби і калини нема України; А вже мені не до солі, коли грають на басолі; Добра свита, та не на мене шита* // англ. *On Saint Tomas the Divine kill all turkeys, geese, and swine; In for a penny, in for a pound; Keep counsel thyself first.*

У третьому розділі «Реалізація функційної специфіки паремій в українській і англійській мовах в аспекті зіставної лінгвокультурології» проаналізовано опозиційну та компаративну семантику паремійних одиниць, висвітлено процес вербалізації культурних кодів у паремійному фонді української та англійської мов.

Опозиційна семантика виявилася результативною щодо паремійних структур у складі яких відображено антонімічну опозицію на кшталт: укр. *У короткого розуму язик довгий*; англ. *Creditors have better memories than debtors* (174 / 9,3 % паремійних одиниць в українській мові // 87 / 6,4 % – в англійській). Серед 11-ти спільних типів бінарних контрастних опозицій найчисельнішими в обох паремійних фондах зафіксовано опозиції «багатство – бідність» (146 / 7,9 % укр. паремійних одиниць і 62 / 4,6 % англ. паремійних одиниць) і «розум – глупота» (34 / 1,8 % укр. паремійних одиниць і 18 / 1,3 % англ. паремійних одиниць). Напр.: укр. *Багатий бідного не знає; У мудрих уста в серці, а в дурнів серце на вустах* // англ. *There is one law for the rich and another for the poor; The wise man enjoys his little whilst the fool seeks more.*

Компаративні паремії пов'язані з оцінними конотаціями, які творять позитивну, нейтральну та негативну оцінки з приводу подій та явищ навколишньої дійсності. Найпродуктивнішими в обох мовах виявилися паремії негативного ставлення. В українській мові вирізняються порівняльні паремії з вказівкою на діяльність людини (32 / 34,5 %), на риси її характеру (15 / 16 %), а також на особливості її поведінки (7 / 7,5 %); в англійській мові – для позначення характеру людини (7 / 26 %) та її зовнішності (6 / 22 %).

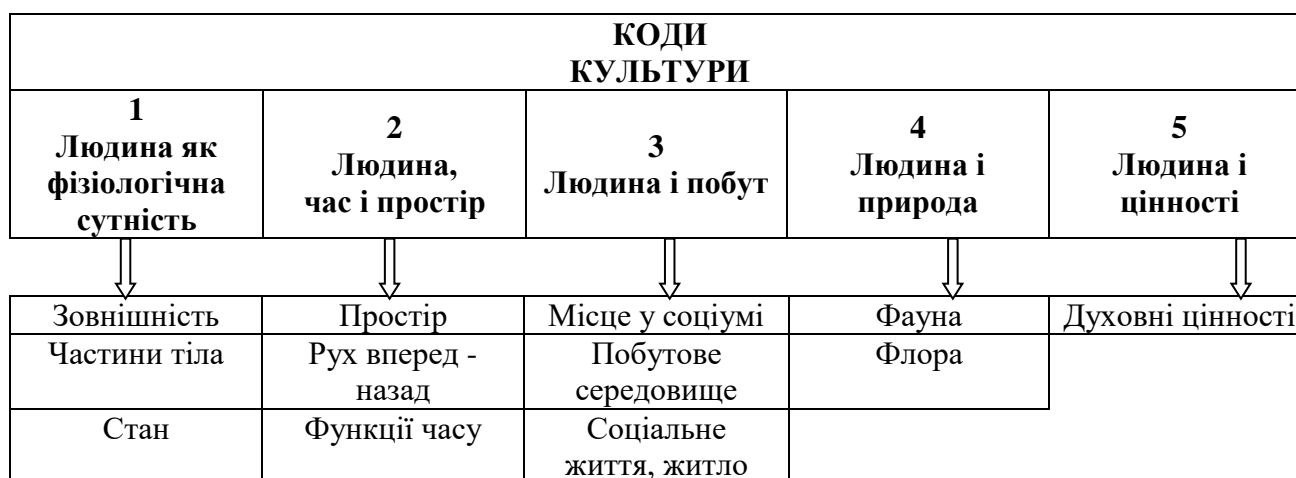
Особливості такої семантики простежено з урахуванням базових складників паремії, а саме: а) компонента, що порівнюють; б) компонента, з яким порівнюють; в) власне компаративного компонента. На матеріалі останнього виокремлено 5 структурних типів (див. табл. 2, с. 10).

**Кількісний розподіл компаративних моделей паремій
української та англійської мов**

№ п/п	Структурний тип на матеріалі компаративного компонента	Кількісний показник для української мови		Кількісний показник для англійської мови	
		од.	%	од.	%
1	2	3	4	5	6
1.	Структура 1: як // <i>so ...as, as ...as, as ...so</i>	93	29,5 %	17	14,5 %
2.	Структура 2: (не)мов (ніби, неначе) // <i>like</i>	6	1,8 %	10	8,5 %
3.	Структура 3: краще, ліпше (<i>гірше</i>), ніж (як, від) // <i>better (worse) than</i>	56	17,7 %	50	42,8 %
4.	Структура 4: який ..., такий ... // <i>like ..., like ...</i>	114	36 %	32	27,4 %
5.	Структура 5: ніж (аніж) // <i>than</i>	47	15 %	8	6,8 %
6.	Всього паремійних одиниць:	316	100%	117	100%

В українській мові, на протизага англійській, зафіксовано паремії з семантикою зіставно-опозиційного характеру, що передбачає відсутність компаративного компонента, проте порівняння реалізується за допомогою протиставлення явищ фактичної дійсності. Наприклад: укр. *Доц, вранці – що бабині танці* → *ранковий доц, бабині танці* – компоненти компаративно-опозиційної семантики паремії з семантичними ознаками ‘безкорисності’, ‘недоцільності’, ‘нераціональності’.

Паремію визначено носієм культурного коду, що зберігає інформацію про історію, вірування, обряди та традиції етносу, репрезентуючи життя людини у світі духовного та предметно-побутового середовища. Паремійні одиниці мов, що зіставляються, розподілено на п’ять категорій з опертям на ключові коди культури (див. рис. 1).

**Рис. 1. Схема репрезентації культурних кодів у паремійному фонді
української та англійської мов**

У характеристиці паремійного тезаурусу обох мов увагу зосереджено на пізнанні та розумінні людини як самої себе. Із її фізіологічною сутністю пов'язано зображення краси, потворності, оцінка результатів діяльності та фактів навколишньої дійсності: укр. *Дзеркало не винне, коли рожа кривувата; Дурний язик голові ворог; Голова найбільше радиться з очима та вухами* // англ. *Beauty is only skin deep, but ugly goes straight to the bone; Don't bite the hand that feeds you; Put not your finger between the bark and the tree.*

Просторово-часова семантика у пареміях обох досліджуваних мов репрезентована через вказування на цінність часу як об'єкта, що непідвладний контролю: укр. *Бережи час, його за гроші не купиш* // англ. *He who gains time gains everything.*

Категорію *людина і побут* схарактеризовано через своєрідність численних предметів побуту, найменувань продуктів харчування, їжі, напоїв, одягу та ін. Напр.: укр. *Кочерга в печі газдиня; На ситім тулубі голова стоїть прямо* // англ. *The proof of the pudding is the eating (in the eating).* Окрему увагу зосереджено на пареміях, які апелюють до місця проживання людини (6 / 4,1 % паремій української мови й 52 / 3,8 % англійських паремій).

Результативними в обох мовах виявилися паремії, які адресовані до переосмислення тваринного та рослинного світу: укр. *У ведмедя десять пісень і всі про мед; Цибуля ся дивувала, що петрушка танцювала; На яблуні шишки не ростуть* // англ. *There are plenty more fish in the sea; A rotten apple spoils the barrel; Ill weeds grow apace.* В українській мові вирізняються паремії з переосмисленням сільськогосподарської діяльності в народному світобаченні: укр. *Як віл не мудрив, а плуг тягне; Без підливу і капуста не росте.*

У паремійному фонді української й англійської мов цінності описано у межах семи опозиційних типів, а саме: 1) «добро – зло»; 2) «бог – чорт»; 3) «правда – брехня»; 4) «воля, свобода – неволя»; 5) «щастя – нещастя, біда»; 6) «дружба – ворожнеча»; 7) «любов – ненависть». Загальна кількість паремій на позначення цінностей для української мови становить 687 / 37 % одиниць і для англійської – 454 / 33,7 % паремійних конструкцій.

Прикметна розбіжність у ієрархії цінностей досліджуваних паремій установлена в категорії «воля, свобода – неволя» (особливо продуктивна в українській мові: 62 / 3, 4 % паремійних одиниць). Така аломорфність зумовлена історичним минулим, політичним й економічним життям, фольклорною та літературною спадщиною: укр. *Життя не має ціни, а воля дорожча за життя; На чужому полі не матимеш волі; Ні хліба, ні солі, і сам бурлак у неволі* // англ. *No man loves his fetters, be they made of gold.*

Відмінності у пареміях української й англійської мов продиктовані історично-культурним минулим і сьогоденням, розвитком та становленням суспільства в цілому.

ВИСНОВКИ

У висновках представлено, систематизовано й узагальнено теоретичні і практичні засади аналізу паремійних одиниць у двох аналізованих мовах, а

також подано результати зіставного дослідження семантико-синтаксичної структури паремій української та англійської мов.

Паремійному фонду зіставлюваних мов властиві системність, структурованість, цілісність і зв'язність, а також певна динаміка розвитку. Визначено, що *паремія* – це а) ключова одиниця пареміології; б) мікротекст, у лаконічній формі якого закладено народну мудрість. Серед основних релевантних ознак паремійної структурної одиниці виокремлено такі: 1) логічна завершеність; 2) усталеність змісту та значення; 3) лаконічність форми; 4) легке запам'ятовування та відтворюваність; 5) семантико-синтаксична структура поради, застереження, наказу, заборони тощо; 6) семантика збереження та репрезентації традицій, звичаїв, етнодосвіду, етнокультури, побуту, життєвої й професійної діяльності того чи іншого народу тощо.

Консолідовано, що семантико-синтаксичне функціонування паремійних одиниць української та англійської мов ефективно в межах елементарного / неелементарного речення, ускладненого / неускладненого факультативною частиною. Зіставне дослідження паремійних корпусів виявило подібності та відмінності щодо організації семантико-синтаксичної структури паремій.

Загально визначеними мінімальними компонентами будь-якої семантико-синтаксичної конструкції є суб'єкт та предикат. Класифікація лексичного вираження суб'єкта у структурі паремії обох мов уможливила виокремлення двох спільних типів: 1) суб'єкта прямого значення і 2) персоніфікованого суб'єкта метафорично-асоціативного значення. Спільні риси торкаються модифікації, згортання, редуції суб'єкта. В англійській мові, на противагу українській, суб'єкт здебільшого вимагає лексичного вираження, за винятком наказових, застережливих, рекомендаційних тощо семантичних ознак паремійних одиниць.

Типологізовано предикативні ситуації, у яких суб'єкт зазнає редуції. В українському паремійному фонді суб'єкт стає необлігаторним у семи ситуаціях, а саме: у межах речень із вказівкою на діяльність людини, мовленнєву та інтелектуально-ментальну діяльність, взаємовідносини між людьми, рух, переміщення, ставлення людини до тваринного світу, стан, фізіологічні ознаки, природні стани та явища. Суб'єкт англійських паремій може редукуватися при позначенні норм поведінки людини у суспільстві, фізичної діяльності людини, фізіологічної активності, руху, переміщення, поведінки з тваринами.

З'ясовано, що предикат простої елементарної паремії української та англійської мов може бути двовалентним та тривалентним. Чотиривалентний семантико-синтаксичний тип паремійної структури простежено лише на матеріалі українських паремійних одиниць.

Неелементарність семантико-синтаксичної організації паремій обох мов кваліфіковано як структурне явище, що виникає на тлі семантичної елементарності будь-якої паремії за рахунок ускладнювальних компонентів, що не входять у межі валентно-інтенційних потенцій предиката належного речення. Беручи до уваги компонентний склад та граматичну побудову паремійних одиниць, запропоновано їхню класифікацію на моно- та поліпредикативні конструкції.

Реалізацію семантико-синтаксичної неелементарності паремійної структури зумовлено лексичними та граматичними чинниками, закладеними у предикат функціями, комунікативною метою. Стосовно української мови до ускладнювальних компонентів зараховано: 1) звертання; 2) однорідні суб'єкти й об'єкти; 3) компоненти, які містять додаткову інформацію про лівобічні й правобічні актанти; 4) інфінітив; 5) дієприслівник; 6) актанти причиново-наслідкової семантики; 7) структури компаративної семантики; 8) актанти з указанням на кількість. Відповідно до структури англійської паремії віднесено: 1) однорідні суб'єкти й об'єкти; 2) додаткові лексичні одиниці щодо лівобічних й правобічних актантів; 3) уточнювальні конструкції; 4) герундій; 5) модальні дієслова; 6) актанти компаративної семантики; 7) актанти кількісної семантики.

Аналіз семантико-синтаксичної співвіднесеності українських та англійських паремій дав можливість з'ясувати, що найпродуктивнішими є часткові еквіваленти (542 / 49,5 % паремійних одиниць), синтаксичний лад й лексичний склад яких зумовили відповідність у значенні й опосередкований збіг у структурі. У часткових паремійних еквівалентах обох мов відтворено опис фактів реальної дійсності, а також збереження семантики поради й застереження. Визначено, що українські паремії компаративної семантики співвідносяться з різними англійськими пареміями, одні з яких описують фактичну дійсність, а інші – семантично ототожнюють події, явища, факти, об'єкти та ін. Українські паремії на позначення подій, явищ, фактів тощо реальної дійсності зберігають часткову еквівалентність з англійськими пареміями з семантикою поради, рекомендації, застереження.

Закономірним виявлено існування абсолютних еквівалентів (245 / 22,3 % паремійних одиниць) у складі досліджуваних паремійних фондів, що пояснюється здатністю паремій до міграції й збереження у мові. Основну причину існування еквівалентних паремій у межах української та англійської мов пов'язано з категорією універсальності, спричинену історичними фактами, метафорично-образним переосмисленням навколишньої дійсності, тенденціями до збереження інформації для наступних генерацій про цінне, духовне, матеріальне, традиційне та ін. У межах дослідження паремійну універсальність убачаємо, по-перше, у синтаксичній організації прислів'їв, яка залишається незмінною впродовж століть, а, по-друге, у зображенні людини як складової частини культури, історії народу, природи, а також у репрезентації її поведінки, оцінки та ставлення до реальної дійсності.

Окремою групою репрезентовано умовні еквіваленти (310 / 28,2 % паремійних одиниць), які вирізняються етнокультурною своєрідністю лексичного складу. Досліджений паремійний матеріал демонструє специфіку паремій української мови, пов'язану з одиницями, що містять власні імена, географічні назви, зооніми, флороніми, діалектизми, предмети побуту, продукти харчування, застарілі, етнографічні й історично-соціальні поняття. В англійській мові вирізняються лексеми з позначенням власних назв, традиційних продуктів харчування, одиниць виміру, архаїчних та діалектних найменувань.

Опозиційну семантику у структурі паремій української та англійської мов реалізовано за участю лексичних антонімів у межах однієї й тієї самої паремійної одиниці. Класифіковано одинадцять спільних типів бінарних контрастних опозицій: 1) просторово-часова опозиція; 2) опозиція руху, переміщення; 3) опозиція характеристики; 4) опозиція фізичної та соціальної діяльності й активності; 5) опозиція соціального типу; 6) опозиція мовленнєвої діяльності; 7) опозиція кількості; 8) опозиція кольорової палітри; 9) опозиція стану; 10) опозиція фізіологічного стану; 11) опозиція природного стану. Ізоморфізм спостерігається і в антонімічних опозиціях «бідність – багатство» і «розум – глупота». У здійсненому дослідженні визначено, що в англійському паремійному фонді не є продуктивною опозиція «свій – чужий».

Зіставне дослідження структури українських та англійських паремій виявило конгруентні та неконгруентні ознаки у межах компаративних відношень (316 / 100 % паремійних одиниць української мови та 117 / 100 % паремійних одиниць англійської мови). Подібності простежено у зовнішній та внутрішній формах, у лексичній варіативності, у плані змісту та вираження, у здатності до метафоризації зіставляваних одиниць.

Контрасти спостерігається у кількісних показниках відповідно до виокремлених трьох модулів порівняння: 1) модуль порівняння із семантикою негативної конотації (167 / 80,8 % українських паремій і 44 / 68 % англійських паремій); 2) модуль порівняння з семантикою позитивної конотації (11 / 5,3 % українських паремій і 4 / 7 % англійських паремій); 3) модуль порівняння з семантикою нейтральних конотацій (29 / 13,9 % українських паремій і 16 / 25 % англійських паремій).

Отже, ізоморфізм й аломорфізм семантичної структури паремій обох мов, що зіставляються, неможливий без урахування культурної спадщини у її інтерпретації. Розглянуто збіги та розбіжності з урахуванням предметних, біоморфних, духовних, часових, соматичних чинників у структурі паремій обох мов, що зіставляються. Під цим кутом зору визначено п'ять спільних категорій у межах українського та англійського паремійних фондів: 1) людина як фізіологічна сутність; 2) людина, час і простір; 3) людина і побут; 4) людина і природа; 5) людина і цінності. Відмінні риси пов'язано зі ступенем частотності вербалізації тієї чи іншої категорії. Низку відмінностей зумовлено історичним минулим та сьогоденням, постійним розвитком та становленням мови й суспільства в цілому.

Перспективами подальших досліджень є зіставно-типологічні розвідки щодо комплексного вивчення й опису психолінгвістичних, історичних, етнічних, соціокультурних чинників розвитку й функціонування паремій української та англійської мов, а також залучення до аналізу інших індоєвропейських і неіндоєвропейських мов.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Шульга С. Я. Реалізація відношень у структурі двокомпонентних паремій (на матеріалі англійської та української мов). *Вісник Прикарпатського університету*. 2016. Вип. 44–45. С. 53 – 58.
2. Шульга С. Я. Компаративні відношення на матеріалі англійських та українських паремій: зіставний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. С. 137 – 139.
3. Шульга С. Я. Вербалізація концепту Житло у паремійному корпусі (на матеріалі англійської та української мов). *Наукові записки національного університету “Острозька академія”*. 2016. Вип. 63. С. 224 – 228.
4. Шульга С. Я. Ізоморфність і аломорфність паремійних фондів української та англійської мов. *Етнос і культура. Часопис Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника*. 2018. № 14 – 15. С. 115 – 120.
5. Шульга С. Я. Специфіка репрезентації духовних цінностей в українських та англійських пареміях. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2018. № 4. С. 118 – 124.

Статті в іноземних наукових періодичних виданнях:

6. Шульга С. Я. Семантико-синтаксичні особливості українських й англійських паремій: зіставний аспект. *Studia Ucrainica Varsoviensia. Warszawa*. 2018. № 6. С. 295 – 303.

Публікації, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

7. Шульга С. Я. Способи відтворення паремій з англійської мови на українську та порівняння лексичних одиниць при відтворенні. *Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація: Тези доповідей X Міжнародної наукової конференції (Харків, 04 лютого 2011)*. Харків, 2011. С. 316 – 318.
8. Шульга С. Я. Паремії української та англійської мов у функціонально-семантичному аспекті. *Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація: Тези доповідей XIII Міжнародної наукової конференції (Харків, 07 лютого 2014)*. Харків, 2014. С. 176 – 177.
9. Шульга С. Я. Фонетична оформленість пареміологічних одиниць засобами евфонії (на матеріалі англійської та української мов). *Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури: Матеріали міжнар. науково-практичної конференції (Одеса, 19–20 серпня 2016)*. Одеса, 2016. С. 87 – 90.
10. Шульга С. Я. Вербалізація концепту ГРОШ і ЧАС на матеріалі англійських і українських паремій. *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації: Матеріали IV Міжнародної*

наукової конференції (Івано-Франківськ, 18–19 лютого 2017). Івано-Франківськ, 2017. С. 212 – 215.

11. Шульга С. Я. Вербализация концептуальных универсалий в паремииологическом корпусе. *Актуальные вопросы филологии, лингвистики и журналистики*: Материалы международной научно-практической конференции профессорско-преподавательского состава филологического факультета Приднестровского государственного ун-та им. Т. Г. Шевченко по итогам научно-исследовательской работы 2017 г. (Тирасполь, 15 мая 2017). Тирасполь, 2017. С.224 – 229.

12. Шульга С. Я. Реализация контрастивных отношений в паремиях (на материале английского и украинского языков). *Особенности обучения иностранному языку полиязыковой личности в условиях современной компетентностной парадигмы*: Материалы междунар. научно-практической конференции (Тирасполь, 15 мая 2018). Тирасполь, 2018. С. 47 – 50.

13. Шульга С. Я. Вербалізація духовного етнокоду у паремійному фонді української та англійської мов. *Семантика мови і тексту*: Матеріали XIII Міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 28–29 лютого 2018). Івано-Франківськ, 2018. С. 7.

АНОТАЦІЯ

Шульга С. Я. Семантико-синтаксичні особливості паремій української та англійської мов: зіставно-типологічний аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2019.

Дисертацію присвячено зіставному вивченню семантико-синтаксичної структури паремій української та англійської мов і виявленню ізоморфних та аломорфних рис їхнього функціонування. Приділено увагу теоретичним аспектам пареміології, схарактеризовано поняття паремія, встановлено вимоги, яким має відповідати паремійна одиниця. У дисертації з'ясовано теоретико-методологічне підґрунтя зіставлення досліджуваних одиниць в обох мовах. Здійснено класифікацію паремійних одиниць з урахуванням елементарності / неелементарності їхньої семантико-синтаксичної організації; реконструйовано випадки моно- та поліпредикативності. Описано функціонування суб'єктного актанта; визначено склад валентної рамки основного предиката; досліджено типові предикативні ситуації у межах паремійної структури в українській та англійській мовах. Проаналізовано семантико-синтаксичну співвіднесеність паремій у межах еквівалентності / безеквівалентності. Виявлено спільні та відмінні риси щодо опозиційної та компаративної семантики; розглянуто збіги та розбіжності на матеріалі реалізації культурних кодів у структурі паремій обох мов, що зіставляються.

Ключові слова: паремія, семантико-синтаксична структура, предикація, валентність, суб'єкт, предикат, еквівалент, опозиція, компаративна семантика, культурний код.

АННОТАЦІЯ

Шульга С. Я. Семантико-синтаксические особенности паремий украинского и английского языков: сопоставительно-типологический аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Международный гуманитарный университет, Одесса, 2019.

Диссертация посвящена сравнительному изучению семантико-синтаксической структуры паремий украинского и английского языков и выявлению изоморфных и алломорфных признаков их функционирования. Новыми являются положения, определяющие сопоставимость и классификационную модель паремий с учетом структурной организации, эквивалентности и семантики функционирования.

В работе рассматриваются теоретические аспекты паремиологии, приводится методологическое основание сопоставления исследуемых единиц в обоих языках. Под паремией понимается ключевая единица паремиологии, обозначающая микротекст, в лаконичной форме которого заложена народная мудрость. Установлено, что паремия должна соответствовать следующим основным требованиям: логическая завершенность; устойчивость содержания и значения; лаконичность формы; легкое запоминание и воспроизводимость; семантико-синтаксическая структура совета, предостережения, приказа, запрета и тому подобное; семантика сохранения и репрезентация традиций, обычаев, этноопыта, этнокультуры, быта, жизненной и профессиональной деятельности того или иного народа.

Использование трансформационного анализа позволило классифицировать паремиологические единицы на элементарные / неэлементарные (моно- / полипредикативные) с учетом их семантико-синтаксической организации. В процессе исследования было выделено 8 групп компонентов, усложняющих семантико-синтаксическую структуру паремии в украинском языке и 7 групп – в английском языке.

В ходе исследования валентностного потенциала паремий украинского и английского языков предложена классификация субъекта, а также рассмотрены случаи его семантико-синтаксической модификации и редукции. С учетом определяющей роли предиката подтверждается тезис о полипредикативности паремии. На основании структурного анализа представлены семантико-синтаксические модели предикации. Среди них выделяются: паремии со структурой стянутой, двойной, свернутой, потенциальной, дополнительной, имплицитной предикацией.

Сопоставление паремий украинского и английского языков с точки зрения их эквивалентности показало значительную степень функционального и семантического сходства. Основное отличие проявляется на уровне лексического наполнения семантико-синтаксической структуры паремий, которое характеризуется этнокультурным своеобразием и представлено именами собственными, географическими названиями, животными, растениями, архаизмами, предметами быта, продуктами питания, историко-социальными понятиями, этнографизмами и диалектизмами (для украинского языка) и обозначениями традиционных продуктов питания, единиц измерения, архаичных и диалектных наименований (для английского языка).

Изучение семантики паремий дало возможность выделить 11 общих оппозиций. Оппозиционный подход выступает универсальным средством в системном описании паремиологических фондов украинского и английского языков. С его помощью паремийные единицы упорядочиваются как элементы общей системы, а также в рамках подсистем.

Сопоставительная семантика смоделирована при помощи оценочных коннотаций, которые по-разному представлены в паремиологических корпусах украинского и английского языков. Статистический анализ и обобщение компаративной семантики паремий в обоих языках позволило выделить пять базовых структурных типов, а также проследить коннотативное значение пословиц с семантикой отрицательной, нейтральной и положительной оценки.

Рассмотрены совпадения и расхождения с учетом предметных, биоморфных, духовных, временных, соматических факторов в структуре паремий украинского и английского языков. Ряд различий обусловлен историческим прошлым и настоящим, постоянным развитием и становлением как языка, так и общества в целом.

Ключевые слова: паремия, семантико-синтаксическая структура, предикация, валентность, субъект, предикат, эквивалент, оппозиция, сопоставительная семантика, культурный код.

SUMMARY

Shulga S. Ya. The Semantico-Syntactic Features of Ukrainian and English Proverbs: a Contrastive and Typological Aspect. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.17 – Comparative-Historical and Typological Linguistics. – International Humanitarian University, Odesa, 2019.

The thesis is devoted to the contrastive research of the Ukrainian and English proverbs semantico-syntactic structure and to establishing of both isomorphic and allomorphic features of their functioning. The work looks at theoretical concepts, describes terms and establishes the criteria a proverb should meet. The methodological aspects of the comparison in both languages have been overviewed.

The Ukrainian and English paroemias have been classified in accordance with the principles of elementary and non-elementary organization of their semantico-syntactic structure. The typical examples of mono- and polypredication of Ukrainian and English paroemias have been specified. The paper suggests the description of subject functioning, outlines the predicate valence and portrays the predicative situations within the semantico-syntactic structure of the researched paroemias. The Ukrainian and English paroemias semantico-syntactic correlation have also undergone a detailed analysis (phenomena of equivalence).

The common and distinctive features pursuant to oppositional and contrastive semantics have been found out. The thesis discloses the coincidences and differences in the light of the cultural codes in the paroemias structure of both comparable languages.

Key words: paroemia, semantico-syntactic structure, predication, valence, subject, predicate, equivalent, opposition, contrastive semantics, cultural code.